

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.32

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.4.06>

ВОЛОДИМИР ЮРІЙОВИЧ БОЙЧУК,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
кафедра кримінального права № 1;

 <https://orcid.org/0000-0002-8139-7286>,

e-mail: boychukvu@ukr.net

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 330 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Визначено поняття та природу відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, як предмета злочину, передбаченого ст. 330 КК України, а також місце цих відомостей у переліку видів інформації, визначених чинним законодавством України. Окремлено відмінності службової інформації, зібраної в процесі оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності й у сфері оборони країни, від однорідних предметів, зокрема предмета злочину, передбаченого ст. 111 КК України.

Ключові слова: предмет злочину, службова інформація, державна таємниця, оперативно-розшукова та контррозвідувальна діяльність, сфера оборони.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Знання про предмет будь-якого злочину має значення для його кримінально-правової кваліфікації та вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України “Про інформацію” та Закону України “Про доступ до публічної інформації”» від 27.03.2014 № 1170-VII формулювання предмета злочину, передбаченого ст. 330 КК України¹, було змінено та визначено як службова інформація, зібрана у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни. У зв'язку з цим виникає необхідність у його науковому тлумаченні.

Стан дослідження проблеми

Предмет аналізованого складу злочину у новій редакції досліджувався О. С. Володавською [1]. Проте й це дослідження не позбавлене недоліків: у ньому не аналізується сама природа предмета цього злочину, не вказується суб'єктний склад органів публічної влади, підприємств, установ та організацій, які визначають інформацію як службову, не вка-

зується, якими нормативно-правовими актами визначається перелік таких відомостей, не звертається увага на доцільність внесення до кола кримінально-правової охорони інших видів службової інформації у сфері оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї роботи є формулювання комплексного визначення предмета злочину, передбаченого ст. 330 КК України. Вона послідовно досягається шляхом виконання таких завдань (надання відповідей на такі запитання): 1) що слід розуміти під предметом цього злочину з позиції філософської онтології; 2) яка службова інформація може утворювати предмет цього злочину; 3) у чому полягає відмінність цієї інформації від іншої, передання або збирання якої з метою передання криміналізовано в інших статтях КК, зокрема у ст. 111 КК України.

Наукова новизна дослідження

Уперше визначено з позицій філософської онтології природу предмета злочину, передбаченого ст. 330 КК України, досліджено всі суттєві ознаки предмета цього злочину; окреслено коло суб'єктів, які визначають переліки службової інформації, що становить предмет цього злочину, обґрунтовано доцільність розширення

¹ Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III.

його змісту шляхом додання до переліку інших видів службової інформації, визначено критерій відмежування цієї інформації від державної таємниці.

Виклад основного матеріалу

Закономірною й обґрунтованою видається сучасна тенденція розширення науковцями змісту поняття «предмет злочину» та додання до нього інформації й енергії. Серед вітчизняних учених одним із перших включати зазначені явища об'єктивної дійсності до предмета злочину запропонував О. Е. Радутний, давши авторське визначення поняття предмета злочину як речей або інших явищ об'єктивного світу (інформація, енергія тощо), з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діянні особи ознак складу конкретного злочину [2, с. 87]. Є. В. Лашук також розширює поняття «матеріальність предмета злочину» шляхом включення до нього будь-яких матеріальних утворень, які може сприймати людина за допомогою органів чуття або через фіксацію їх спеціальними технічними засобами. За такого підходу вчений вбачає можливість включення до предмета злочину інформації, теплової, електричної та інших видів енергії [3]. М. В. Рудик пропонує разом із речами матеріального світу визнавати предметом складу злочину й інші матеріальні утворення, зокрема комп'ютерну інформацію, зафіксовану на матеріальному носіїві [4, с. 19].

У філософії під інформацією (від лат. *informatio* – роз'яснення, виклад, обізнаність) розуміється одне з найбільш загальних понять науки, що позначає деякі відомості, сукупність яких-небудь даних, знань тощо. Саме поняття «інформація» передбачає наявність принаймні трьох об'єктів – джерела інформації, споживача інформації та передавального середовища [5, с. 274]. Тлумачний словник С. І. Ожегова визначає це явище як відомості про навколишній світ і процеси, що у ньому відбуваються, які сприймаються людиною або спеціальним пристроєм, або як відомості про стан справ, про стан чого-небудь [6, с. 250].

Отже, у найбільш широкому розумінні інформація, що становить предмет злочину, передбаченого ст. 330 КК України, – це відомості, які є результатом відображення (пізнання) людиною речей, явищ і процесів об'єктивної дійсності. Ці відомості характеризують об'єкти навколишнього світу, становлять їх ознаки.

Визначаючи предмет злочину, передбаченого ст. 330 КК України, законодавець указав на його істотні ознаки.

Першою ознакою інформації, яка є предметом злочину, передбаченого ст. 330 КК України, є її службовий характер. Указане викликає необхідність визначити її особливості та місце у системі інформації за законодавством України.

Класифікація інформації міститься в Законі України «Про інформацію». Так, у відповідності до ст. 20–21 вищевказаного закону за порядком доступу інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом. Остання, в свою чергу, буває трьох видів: конфіденційна, таємна або службова. При цьому законодавець закріпив презумпцію, відповідно до якої будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, яку віднесено законом до інформації з обмеженим доступом¹. Із цього випливає, що перелік інформації, яка може належати до службової, є вичерпним і визначається виключно законодавством².

Друга суттєва ознака інформації, що становить предмет злочину, передбаченого ст. 330 КК України, характеризує джерела її походження: така інформація збирається у процесі оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності та у сфері оборони країни.

Словосполучення «збирається у процесі оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності» вказує на те, що такі відомості добуваються у процесі проведення оперативно-розшукових чи контррозвідувальних заходів. Узагальнене визначення кола цієї інформації міститься в законах України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про контррозвідувальну діяльність». Так, у ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначається, що такою інформацією є дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, а також про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій³.

Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» у ч. 2 ст. 2 визначає цю інформацію як таку, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України⁴.

¹ Про інформацію : закон України від 02.10.1992 № 2657-XII.

² Про доступ до публічної інформації : закон України від 13.01.2011 № 2939-VI.

³ Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII.

⁴ Про контррозвідувальну діяльність : закон України від 26.12.2002 № 374-IV.

У ч. 3 ст. 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» зазначається, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування й інші суб'єкти владних повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, складають перелік відомостей, що становлять службову інформацію (далі – Перелік). Обов'язок щодо складання ними таких переліків передбачається Указом Президента України від 05.05.2011 № 547/2011 «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації»¹.

Наприклад, у наказі Міністерства внутрішніх справ України від 26.12.2016 № 1351 затверджено Перелік відомостей, що становлять службову інформацію в системі Міністерства внутрішніх справ України. У п. 19 розділу II зазначеного нормативного акта подається перелік службової інформації у сфері боротьби з окремими видами злочинів, якою є така, що розкриває: 1) відомості про осіб, організації, організовані групи та злочинні організації, отримані в процесі дізнання, слідства або профілактичних заходів, за винятком відомостей, віднесених до державної таємниці; 2) методи підготовки та здійснення терористичних актів, угону повітряних суден та інших особливо небезпечних злочинів проти держави; 3) відомості про виготовлення вогнепальної зброї, вибухових речовин, саморобних вибухових пристроїв, піротехнічних сумішей, і наркотичних речовин.

Поряд із цим у п. 14 розділу II зазначеного Переліку визначено, що у сфері здійснення оперативно-розшукової діяльності службовою є інформація, що розкриває: 1) чисельність негласного апарату, чисельність осіб, що є або були об'єктами оперативно-розшукових справ, кількість архівних справ, джерел негласної інформації й оперативного обліку; 2) порядок здійснення оперативної закупівлі та контролюваного постачання предметів, товарів і речовин, у тому числі заборонених для обігу та збуту у фізичних і юридичних осіб незалежно від форм власності; 3) інформацію, яка міститься в розпорядчих і службових документах, які містять відомості про безпосередні функції та завдання підрозділів органів внутрішніх справ, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, тощо².

¹ Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації : указ Президента України від 05.05.2011 № 547/2011.

² Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в системі Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 26.12.2016 № 1351.

Слід підкреслити, що зазначений у п. 14 перелік відомостей не є тим видом інформації, який визначено у ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оскільки не розкриває дані про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачено КК України. Ця інформація відображає організаційні й тактичні особливості роботи оперативно-розшукових підрозділів Національної поліції, їх штатну чисельність і порядок проведення окремих оперативно-розшукових заходів. Такі відомості не збирають у процесі проведення оперативно-розшукових заходів. Аналогічна ситуація прослідковується і під час аналізу переліків службової інформації, затверджених органами, які здійснюють контррозвідувальну діяльність.

Отже, закладена законодавцем під час опису предмета аналізованого злочину конструкція суттєво обмежує коло службової інформації, поставленої під кримінально-правову охорону у сфері оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності. За такого підходу з обсягу предмета злочину випадає не менш важливе коло відомостей щодо порядку організації, тактики й методики проведення оперативно-розшукових і контррозвідувальних заходів, штатної чисельності співробітників цих підрозділів, їх технічного забезпечення тощо.

Іншим видом інформації, що являє собою предмет злочину, передбачений ст. 330 КК України, є службові відомості у сфері оборони країни. Словосполучення «діяльність у сфері оборони країни» вказує на більш широкий обсяг інформації, що може бути предметом цього злочину порівняно з відомостями, зібраними у процесі оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності. До кола цієї інформації можна віднести весь обсяг службової інформації, що створюється чи обробляється, віднесений до такої категорії системою державних органів, органів місцевого самоврядування й інших установ, організацій та підприємств усіх форм власності, що мають повноваження у сфері оборони країни.

Законом України «Про оборону України» визначається, що повноваження у сфері оборони країни мають Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада Національної безпеки і оборони України, Ставка Верховного Головнокомандувача, Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, з'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України, Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту

інформації України, Служба безпеки України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Служба зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, міністерства, центральні й інші органи виконавчої влади, обласні, районні, міські та районні у містах державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних і міських рад, підприємства, установи та організації всіх форм власності, які виконують державні оборонні замовлення, створюють і підтримують у готовності мобілізаційні потужності, зберігають матеріальні цінності мобілізаційного резерву тощо¹.

Наприклад, Міністерство оборони України у наказі від 27.12.2016 № 720 «Про затвердження Переліку відомостей Міністерства оборони України, які містять службову інформацію (ПСІ – 2016)» відносить до службової інформації такі відомості: про порядок (послідовність, алгоритм, методика) оцінювання рівня воєнної загрози національній безпеці України; відомості про плани (уточнені плани) основних заходів діяльності Міністерства оборони України (на визначений період); відомості, що розкривають зміст завдань органів військового управління й військ (сил) щодо бойової готовності, оперативної підготовки та застосування військ (сил), та інші².

Зовнішньою ознакою службової інформації слід вважати наявність грифу «Для службового користування». Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф «Для службового користування».

Відмежування аналізованого злочину від державної зради або шпигунства, на наш погляд, здійснюється в першу чергу за предметом злочину. Предметом державної зради (у формі шпигунства) (ст. 111 КК) та власне шпигунства (ст. 114 КК) виступає інформація, що становить державну таємницю, тоді як предметом злочину, передбаченого ст. 330 КК України, може виступати тільки така службова інформація, що не становить державної таємниці. У зв'язку з цим виникає необхідність розмежувати службову інформацію, яка збирається у процесі оперативно-розшукової чи контрроз-

відувальної діяльності та у сфері оборони країни, та державну таємницю.

У статті 8 Закону України «Про державну таємницю» подається загальний перелік інформації, що може набувати статусу державної таємниці³. Він конкретизується у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, який затверджується Службою безпеки України: зокрема, таким є наказ від 12.08.2005 № 440. Із цього можна зробити висновок, що за змістом до службової може належати та інформація, яку не відображено у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, затверженому наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440⁴. Зовнішнім індикатором, який дозволяє відрізнити державну таємницю від службової інформації, є наявний на матеріальному носіїв державної таємниці спеціальний гриф секретності – «Особливої важливості», «Цілком таємно» або «Таємно».

Висновки

Підсумовуючи, слід відзначити такі ознаки інформації, що становить предмет злочину, передбаченого ст. 330 КК України: 1) ця інформація отримується уповноваженими суб'єктами в особливих сферах суспільної діяльності – в оперативно-розшуковій і контррозвідувальній діяльності, у сфері оборони країни; 2) така інформація має обмежений доступ; 3) її розголошення може завдати шкоду суспільним інтересам у сфері протидії злочинності або в розвідувальній діяльності на шкоду державній безпеці України та обороноздатності країни; 4) віднесення відомостей до таких, що становлять службову інформацію, здійснюють державні органи, які провадять оперативно-розшукову чи контррозвідувальну діяльність, а також державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації у сфері оборони країни; це затверджується їх розпорядчим актом; 5) документам або іншим матеріальним носіям, які містять службову інформацію, присвоюється гриф «Для службового користування»; 6) таку інформацію не віднесено до відомостей, перелічених у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, затверженому наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю».

¹ Про оборону України : закон України від 06.12.1991 № 1932-XII.

² Про затвердження Переліку відомостей Міністерства оборони України, які містять службову інформацію (ПСІ – 2016) : наказ М-ва оборони України від 27.12.2016 № 720.

³ Про державну таємницю : закон України від 21.01.1994 № 3855-XII.

⁴ Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440.

Список бібліографічних посилань

1. Володавська О. С. Кримінально-правова характеристика предмета злочину, передбаченого статтею 330 Кримінального кодексу України, за чинним кримінальним законодавством. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2. С. 65–74.
2. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 182 с.
3. Лашук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 20 с.
4. Рудик М. В. Незаконний збут, розповсюдження комп'ютерної інформації з обмеженим доступом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2007. 19 с.
5. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. Минск : Изд-во В. М. Скакун, 1998. 896 с.
6. Толковый словарь русского языка: 8000 слов и фразеологических выражений / сост. С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. М. : Азбуковник, 1999. 944 с.

Надійшла до редколегії 22.12.2018

БОЙЧУК В. Ю. ПРЕДМЕТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТАТЬЕЙ 330 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ

Определены понятие и природа сведений, составляющих служебную информацию, собранную в процессе оперативно-розыскной и контрразведывательной деятельности, в сфере обороны страны, как предмета преступления, предусмотренного ст. 330 УК Украины, а также место этих сведений в перечне видов информации, определенных действующим законодательством Украины. Определены различия служебной информации, собранной в процессе оперативно-розыскной и контрразведывательной деятельности и в сфере обороны страны, от однородных предметов, в частности предмета преступления, предусмотренного ст. 111 УК Украины.

Ключевые слова: предмет преступления, служебная информация, государственная тайна, оперативно-розыскная и контрразведывательная деятельность, сфера обороны.

BOICHUK V. YU. THE TARGET OF A CRIME UNDER THE ARTICLE 330 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

From the standpoint of philosophical ontology the author has determined the notion and nature of information constituting official information gathered in the course of operative and search or counterintelligence operations and in the defense sphere of the country as the target of a crime under the Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine. The place of this information has been specified in the list of information types determined by the current legislation of Ukraine. The author has outlined the differences of the official information gathered in the process of operative and search, counterintelligence operations and in the defense field of the country, starting from homogeneous objects, in particular, the target of a crime, stipulated in the Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine. They are as follows: 1) this information is obtained by authorized subjects in specific areas of social activity – within operative and search, counterintelligence operations, in the defense field of the country; 2) such information has limited access; 3) its disclosure may harm the public interest in the field of counteracting crime or within intelligence activities to the detriment of the state security of Ukraine and the country's defense capabilities; 4) the assignment of information to such that constitutes official information, is carried out by the state authorities, which conduct operative and search or counterintelligence operations, as well as state agencies, local self-government agencies, enterprises, institutions and organizations in the defense field of the country; it is approved by their regulatory act; 5) documents or other material carriers containing official information are assigned the stamp "For official use".

The author has outlined the range of subjects defining the lists of official information, which is the target of this crime; and has specified the sub-legal acts defining such lists. The author has grounded the expediency of expanding its content by supplementing other types of official information, namely, disclosing the organization procedure, tactics and methods of conducting operative and search, counterintelligence operations, the number of employees of these units, their technical provision, etc.

Keywords: target of crimes, official information, secrets of state, operative and search, counterintelligence operations, sphere of defense.